

Miquel Parets, en diversos volums, o les del setge de Barcelona de 1713-1714 a Els Nostres Clàssics; o els poemes de Lepant de Joan Pujol a la Biblioteca Barcino, més els propers volums que s'anuncien.

Pep VALSALOBRE
 Institut de Llengua i Cultura Catalanes
 Universitat de Girona

MURGADES, Josep / NOGUÉ, Neus / BELLÉS, Eloi (ed.) (2020): *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 165 p.

El volum *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat* aplega sis estudis sobre la vida i obra de Pompeu Fabra i sobre el fabrisme, que corresponen als textos de les intervencions en la jornada acadèmica homònima que va tenir lloc a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona el 9 de novembre del 2018, en el marc general dels actes de l'Any Fabra. En rigor, no hi ha una correspondència exacta entre la jornada i el llibre, atès que la intervenció conjunta en la jornada de Marta Busquets i Laia Benavent s'ha materialitzat en el llibre en dos textos diferents, i el llibre conté, a més, un breu capítol introductori de Josep Murgades i Eloi Bellés (al qual ens referirem tot seguit).

La jornada dedicada a Pompeu Fabra per la Universitat de Barcelona es va complementar amb una exposició al vestíbul principal de l'edifici històric de la Universitat, una exposició que avui té una versió digital disponible al bloc del CRAI de la Biblioteca de Lletres. Els textos dels plafons d'aquesta exposició constitueixen precisament el breu capítol introductori del llibre, que, amb el títol «Exposició "Pompeu Fabra i la Universitat"» (p. 11-20) i signat per Murgades i Bellés, que van ser els comissaris de l'exposició, estructura la vida i obra de Fabra en cinc grans apartats: «Fabra, codificador jove», «Fabra a l'IEC», «Fabra, divulgador i conferenciant», «Fabra a la Universitat», «Fabra a l'exili» i «Bibliografia de Fabra i sobre Fabra».

Els sis estudis que integren el cos principal del llibre són els següents: «Pompeu Fabra a la Universitat» (p. 21-39), de Jaume Claret Miranda; «Pompeu Fabra i la lingüística europea» (p. 41-65), d'Eloi Bellés; «Andorra, el català i Pompeu Fabra: l'ortografia a les actes del Consell General» (p. 67-93), de Jesús Bach-Marquès; «Les segones opcions de Fabra (1918) a la GIEC (2016)» (p. 95-115), de Laia Benavent Llinares; «De la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra a la GIEC (2016): les oracions de relatiu amb duplicació pronominal» (p. 117-138), de Marta Busquets de Jover, i «La (in)transitivitat en Fabra: aspectes clau» (p. 139-165), d'Anna Pineda.

El primer dels estudis està dedicat a descriure la situació universitària de Catalunya durant la Segona República i el primer franquisme. Jaume Claret ens mostra, així, el triple lligam de Fabra amb l'ensenyament superior. Per una banda, el que té a veure amb la reivindicació d'una reforma de la Universitat de Barcelona; una reforma que la modernitzés i, al mateix temps, la catalanitzés, tot vinculant-la més estretament al territori que l'acollia. Per l'altra, la seva participació com a president del Patronat en la breu i convulsa vida de la Universitat Autònoma durant la República. I, finalment, el que té a veure amb la Universitat intervinguda: l'expulsió de Fabra d'un centre convertit en botí de guerra per part del franquisme i en una institució de la qual, novament, va ser bandejada qualsevol mostra de catalanitat.

El segon treball està dedicat a un tema que ha suscitat llargament l'interès dels estudiosos de l'obra de Fabra. I que, igual com els ha interessat, els ha fet declarar la dificultat de dir-ne gaires coses de manera sistemàtica. Es tracta del tema de les fonts teòriques i els models descriptius del seu treball filològic, una qüestió en relació amb la qual —com també s'ha afirmat sovint— Fabra va ser especialment auster a l'hora de proporcionar informació. Eloi Bellés reprèn la qüestió amb energia renovada, i el resultat del seu esforç és notable. És cert que s'ha pogut beneficiar d'uns instruments de recerca amb els quals no podien comptar els estudiosos anteriors —bàsicament la digitalització de l'obra de Fabra i l'accés en línia a recursos de mena diversa (catàlegs, bases de dades, etc.)—, però això no fa sinó fer créixer el valor de la seva recerca. Avui aquest treball és l'exposició més completa del panorama dels

referents teòrics i descriptius de la tasca tècnica de Fabra com a lingüista, encara que, certament, encara queda feina per fer en aquest àmbit.

En la tercera contribució Jesús Bach-Marquès, contràriament al que s'esdevenia amb el treball anterior, tracta d'una qüestió que fins ara no havia atret gens l'atenció dels estudiosos: la implantació de la reforma fabriana a Andorra (hi ha una excepció, a la qual alludirem de seguida). Bach-Marquès realitza una anàlisi selectiva però sistemàtica de l'ortografia dels llibres d'actes de la Secretaria del Consell General des de 1913 fins a 1968, i conclou que la introducció de la reforma de Fabra va ser tardana i gradual, amb alguns punts d'inflexió en alguns anys, com el 1925, els 1935-1936 i el 1959. El resultat coincideix parcialment amb l'excepció a què ens referíem: en un treball recent —que no sols analitza l'ortografia, però que és més sintètic— Joan Ramon Marina (2019) conclou que el període en el qual es detecta una decidida evolució cap a la normativa fabriana és el dels anys 1937-1940. La implantació del fabrisme a Andorra té un interès específic, perquè no s'emmarca en unes coordenades de conflicte polític i sociolingüístic, sinó d'estricta procés de modernització (i, certament, també de visibilització de la voluntat d'harmonitzar-se amb una comunitat cultural més àmplia).

La quarta aportació del llibre consisteix en un estudi de la posició de la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) de l'Institut d'Estudis Catalans davant les variants lingüístiques que la gramàtica de Fabra de 1918 admetia en la llengua normativa com a secundàries. Laia Benavent aïlla i analitza 24 variants secundàries i mostra que la nova gramàtica de l'Institut les admet totes, algunes amb el mateix rang que tenien en l'obra de Fabra (com a secundàries) i d'altres en pla d'igualtat jeràrquica amb les variables que el gramàtic gracienc considerava preferents. L'autora assenyalava que l'admissió en la gramàtica de l'Institut d'algunes d'aquestes variants ha creat una certa sorpresa i debat, i fa notar, precisament, que el seu treball palesa que, de fet, corresponen a opcions ja acceptades per Fabra. Benavent, doncs, defensa implícitament la connexió de plantejaments entre Fabra i la *GIEC*, una connexió que alguns crítics han pretès negar.

El cinquè treball, de Marta Busquets de Jover, consta de dues parts. En la primera es fa una exposició contrastiva sistemàtica del tractament de les oracions de relatiu amb duplicació pronominal que fa la gramàtica de 1918 (i algun altre text fabrià) i el que en fa la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans (2016). Busquets fa veure que el tractament de la *GIEC* és prou més complet, matisat i flexible. En la segona part, partint de l'observació de la *GIEC* que hi pot haver factors diversos que afavoreixen la duplicació pronominal, es fa una anàlisi de corpus a la recerca de la concreció d'aquests factors. Els resultats, encara que parcials i provisionals, presenten un gran interès perquè, efectivament, suggereixen que hi ha elements de sistematicitat que podran descriure's i en els quals es pot aprofundir. Esperem que aquesta recerca continuï.

En el darrer estudi Anna Pineda ofereix dues mostres de la perícia descriptiva de Pompeu Fabra en matèria de sintaxi, i de com, doncs, la seva descripció encaixa —salvant les distàncies terminològiques i certes distàncies conceptuals— amb determinats plantejaments de la teoria sintàctica actual. Els temes seleccionats són la concordança del verb *haver-hi* (és important adonar-se que Pineda no adopta cap posició concreta en relació amb el debat normatiu, sinó que fa veure de manera didàctica que Fabra va saber explicar el fenomen de la doble possibilitat de concordança) i el marcatge diferencial d'objecte (la preposició *a* en el complement directe). Pel que fa a aquest segon tema, Pineda aporta dades i raonaments que demostren que l'aparició de la preposició en el català no pot atribuir-se principalment a la pressió del sistema castellà, i observa que Fabra tenia (un bon) coneixement del fenomen. (I, malgrat això, va orientar el seu treball normatiu a condemnar la preposició en gairebé tots els contextos d'ús possibles, un fet que ens situa en unes altres coordenades de reflexió —que ja no són les de Pineda—, en les quals hi ha elements estètics, ideològics i polítics.)

En conjunt el volum, doncs, si bé presenta una certa heterogeneïtat —potser inevitable en un llibre que, al capdavall, és fruit de les circumstàncies—, resulta una obra d'interès, i representa una aportació notable als estudis sobre Fabra, el fabrisme i la codificació del català. Potser s'hi troba a faltar —sobretot tenint en compte que el títol del llibre és tan explícit— una mica més d'informació sistemàtica i de valoració sobre la vinculació de la figura estudiada amb la Universitat de Barcelona. Per exemple, no

s'arriba a consignar que Fabra va ser, precisament, el primer catedràtic universitari de llengua catalana de la història. És una dada coneguda, però no hauria estat sobrer fer-la constar de nou i donar-li relleu. Tampoc no hauria estat sobrer que en algun passatge del llibre es fes referència al treball de Sebastià Bonet (2004), dedicat, justament, a la figura de Fabra com a catedràtic de la Universitat de Barcelona.

I potser també resultarà útil fer unes quantes observacions de detall per si mai es fa una segona edició del llibre. La primera afecta una dada de tipus històric. Quan s'indica que, arran dels fets del 6 d'octubre del 1934, Fabra va ser destituït de la seva condició de president del Patronat i de catedràtic de la Universitat Autònoma, s'afegeix que després de les eleccions del febrer del 1936 el gramàtic barceloní «es reintegra en la Universitat i hi continua exercint, com a docent i com a gestor, durant els anys de la Guerra Civil» (p. 17). El fet és, però, que això té validesa en relació amb la seva funció de gestor, però no pas en relació amb la seva funció docent, amb el seu estatus oficial de professor, que havia recuperat el mateix 1934 (Ginebra 2020: 373) —per bé que no va reprendre les classes fins al gener del 1935.

La segona observació també és de caràcter històric. Jaume Claret escriu que gràcies a l'Estatut de la Universitat Autònoma es van poder incorporar a la docència intel·lectuals i científics fins aleshores al marge de la institució, com ara Ferran Soldevila, Jordi Rubió i Balaguer, Lluís Nicolau d'Olwer i Carles Riba. I afegeix que, entre aquests, hi havia Pompeu Fabra: «és aleshores quan, amb motiu de la seva vàlua, es nomena Pompeu Fabra catedràtic extraordinari de Filologia Catalana» (p. 28). Aquesta informació, però, no és del tot precisa. El nomenament de Fabra com a catedràtic numerari de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona (no pas, doncs, extraordinari) va ser fet per una ordre del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts del 18 d'octubre de 1932 (*Gaceta de Madrid*, núm. 298, 24 d'octubre de 1932, p. 538; vegeu també Bonet, 2004, p. 81). És, doncs, anterior al 1933, l'any de l'autonomia universitària i de creació del Patronat. La dada és rellevant (no és un simple aclariment erudit), perquè elimina —o hauria d'eliminar— qualsevol hipotètica temptació de plantejar-se la possibilitat d'acusar Fabra d'aprofitar-se del seu càrrec de president del Patronat per obtenir l'esmentada càtedra. És important destacar-ho: quan Fabra va ser nomenat president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona ja era catedràtic numerari de Llengua Catalana de la Facultat de Filosofia i Lletres. (Una qüestió diferent és que el sistema de nomenament hagués obeït al fet que la legislació espanyola, efectivament, preveia procediments excepcionals, en el cas de científics eminents, per a la provisió de càtedres universitàries, una opció que ja s'havia posat en pràctica a la Universitat de Madrid, per exemple, amb Gregorio Marañón.)

La tercera i la quarta observacions —realment, minúcies— afecten el treball de Busquets. Potser no és del tot adequat parlar, en relació amb la qüestió de les relatives amb duplicació pronominal, d'«error en la interpretació» o «sobreinterpretació» de la norma. O potser no hi ha hagut només sobreinterpretació, sinó també norma implícita errònia. És a dir, és cert que Fabra no va descriure expressament els casos que Busquets comenta, però fa l'efecte com la seva posició era igualment de condemna. I, en un altre ordre de coses, potser no està del tot justificat que es consideri que en les relatives analítiques el *que* ja no és un pronom: ¿és un pronom el *que* del sintagma *un noi que odio* i no ho és el *que* del sintagma *un noi que l'odio*?

I un últim comentari, que no va adreçat als autors ni als editors del volum sinó a l'editorial: ¿es pot saber per quina estranya raó els responsables de les Edicions de la Universitat de Barcelona han decidit des de fa un temps ometre la indicació de l'any d'edició en els llibres que publiquen? És inexplicable que, per saber en quin any s'ha editat un llibre com *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*, calgui anar a consultar-ho, tenint-ne un exemplar a les mans, al web de les Edicions de la Universitat de Barcelona!

Jordi GINEBRA SERRABOU
Universitat Rovira i Virgili